

УДК 330:631.15

Григор'єва О.В.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства
та управління персоналом**Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка***Одиниця І.Ю.***студент**Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

ПРОГРАМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

PROGRAMMING OF ACTIVITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто мету, основний зміст, а також визначено особливості програмування діяльності сільськогосподарського підприємства. На основі узагальнення досвіду визначено структуру програми діяльності сільськогосподарського підприємства, окреслено основні проблеми, що виникають у процесі програмування. Проаналізовано основні підходи та методи, що використовують під час складання програм діяльності, розгорнуто охарактеризовано програму підвищення рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств, визначено її основні показники. Запропоновано основні напрями вдосконалення програмування діяльності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: планування, програма діяльності, рентабельність, показники рентабельності, методи програмування діяльності.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены цели, основное содержание, а также определены особенности программирования деятельности сельскохозяйственного предприятия. На основе обобщения опыта определена структура программы деятельности сельскохозяйственного предприятия, определены основные проблемы, возникающие в процессе программирования. Проанализированы основные подходы и методы, используемые при составлении программ деятельности, развернуто охарактеризована программа повышения рентабельности деятельности сельскохозяйственных предприятий, определены ее основные показатели. Предложены основные направления совершенствования программирования деятельности сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: планирование, программа деятельности, рентабельность, показатели рентабельности, методы программирования деятельности.

ANNOTATION

In the article the purpose, the essence and peculiarities programming of the agricultural enterprise. On the basis of summarizing the experience defined program structure of agricultural enterprises, outlined the main problems arising in the course of programming. The basic approaches and methods used in the preparation of programs, program characterized deployed improving profitability of agricultural enterprises, set its basic parameters. The basic directions of improvement of farm programming.

Keywords: planning, program activity, profitability, profit margins, methods of programming.

Постановка проблеми. Підвищення рентабельності сільськогосподарських підприємств є важливим напрямом зростання та розвитку економіки України у цілому. Рентабельність діяльності та використання наявних ресурсів

залежить від організаційних, економічних, фінансових та технічних чинників, що потребують поточного обґрунтування та програмування. Досвід зарубіжних підприємств свідчить, що програмування є важливою умовою функціонування, економічного розвитку та зростання сільськогосподарських підприємств.

Розроблення та впровадження програми на сільськогосподарських підприємствах необхідні для уникнення непередбачених кризових ситуацій, забезпечення ефективного та перспективного розвитку. Завдяки обґрунтованим рекомендаціям та пропозиціям, наведеним у програмі, сільськогосподарські підприємства можуть мінімізувати ризики спаду виробництва та підвищити темпи перероблення сільськогосподарської продукції, наростити обсяги її виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання процесу програмування діяльності підприємства досліджували такі вчені: Л.О. Артикульний, П.П. Борщевський, В.В. Вітвіцький, В.А. Горемикін, М.Я. Дем'яненко, І.А. Коновал, В.М. Нелеп, П.Т. Саблук та ін. Проте питання планування та розроблення програм діяльності на підприємствах сільського господарства потребує подальшого дослідження з урахуванням сучасних економічних реалій та вирішення актуальних завдань, що має перед собою агропромисловий комплекс країни.

Мета статті полягає у визначенні особливостей складання програм діяльності у сільськогосподарських підприємствах та обґрунтуванні необхідності та можливостей їх застосування; визначенні показників програми підвищення рентабельності діяльності сільськогосподарського підприємства як одного з кінцевих завдань їх функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному плануванні діяльності сільськогосподарського підприємства важливе місце займає такий документ, як програма. За допомогою програми відбувається безперервне та перспективне планування, визначаються кон-

кретні завдання виробництва, розробляються плани реалізації та заходи щодо страхування від можливих збитків у мінливих ринкових умовах.

Програму розробляють на конкретний період та ставлять за мету визначення напрямів та галузей, в які доцільно вкладати грошові та виробничі ресурси. Програма – це документ, що містить систему зв'язаних у часі і просторі, узгоджених із ресурсами заходів та дій, спрямованих на отримання максимального прибутку внаслідок реалізації підприємницької ідеї.

Програмування у сільськогосподарських підприємствах має деякі особливості, основними з яких, на думку економістів, є такі [1; 3; 7]:

- сезонність виробництва та залежність від погодних умов;
- різні за тривалістю виробничі цикли (наприклад, для вирощування багаторічних насаджень та продуктивної худоби суб'єкту господарювання необхідно кілька років);
- виконання комплексу робіт у період вегетаційного розвитку культур;
- використання частини отриманої продукції для запланованих процесів виробництва (насіння, молоко для телят, сіно для годівлі тварин);
- особливість уведення обліку витрат. Оскільки відбувається облік витрат не лише по культурах чи інших групах товарів, а й по окремим видам робіт та процесів, наприклад передпосівна підготовка ґрунту, сівба та догляд за посівами, процесами збирання урожаю;
- різна потреба в грошових ресурсах протягом року.

Вказані особливості зумовлюють їх урахування під час складання програми рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств.

У науковій літературі не існує чітко визначених розділів програми підвищення рентабельності сільськогосподарських підприємств, але найпоширеніша її структура така [1; 2; 5]:

- стислий опис програми;
- опис підприємства, для якого складається програма;
- опис ринку, що включає аналіз конкурентів, SWOT-аналіз;
- план маркетингу (ціноутворення, прогноз продажу, канали збуту);
- план виробництва (опис технологічного процесу, аналіз виробничих ресурсів, вибір обладнання та техніки, графік виконання робіт, планування собівартості, контроль якості);
- управління та організація виробництва (організаційно-правова форма діяльності, схема управління підприємством, планування адміністративного апарату та персоналу);
- фінансовий план (обґрунтування потреби у фінансових ресурсах, графік погашення заборгованості, прогноз руху коштів, визначення порогу рентабельності, прогноз балансу, терміну та окупності проекту);

– ризики та гарантії (визначення, кількісна оцінка та управління).

Проблеми, які можуть виникати у процесі реалізації програми сільськогосподарських підприємств, повинні вирішуватися шляхом уточнення даного документу та його адаптації до змінних умов. Це дасть можливість суб'єктам господарювання використовувати програму як основний критерій оцінки отриманих результатів від виробничо-господарської діяльності підприємства.

Програму розробляють в умовах невизначеності, тому завжди існує ймовірність виникнення несприятливих умов, які можуть стати причиною додаткових затрат або збитків. Виконати достовірний прогноз реалізації програми неможливо ні за яких умов, оскільки суб'єкт господарювання функціонує в невизначених умовах зовнішнього середовища.

Основним завданням програмування сільськогосподарських підприємств є розробка методів, які дадуть змогу визначити можливі варіанти та описати стратегії розвитку, шляхи реалізації проекту за різних ситуацій. Вдало розроблена програма розкриває для сільськогосподарських підприємств основні питання діяльності підприємства у майбутньому, визначає потребу у ресурсах, прогнозує можливі позитивні та негативні варіанти розвитку.

Розроблення програми може здійснюватися за такими підходами:

- на основі стандартизованих таблиць з установленою структурою розділів програми чи відповіді на визначений перелік питань;
- індивідуальний творчий підхід до розробки та написання програми, що повністю відповідає вимогам його авторів – власників або керівників підприємства.

Для успішного розроблення програми необхідно знайти оптимальний метод, який синтезує обидва підходи. Програмування в сільськогосподарських підприємствах повинно починатися з ідеї, джерелом виникнення якої можуть бути:

- аналіз досвіду та результатів виробничо-господарської діяльності;
- аналіз конкурентних переваг інших учасників ринку та власні амбіції керівництва.

Отже, програма – це засіб моделювання системи, який здійснює оцінку бізнес-ідеї та визначає її раціональність та реалістичність [6]. Розроблення такого документу дає можливість провести діагностику початкового стану та виявити проблеми розвитку сільськогосподарського підприємства, які в майбутньому можуть ускладнити роботи та спричинити проблеми.

Визначивши суть програмування у сільськогосподарських підприємствах, розглянемо показники програми підвищення рентабельності підприємства та місця серед інших альтернативних показників.

В економічному аналізі зміцнилася позиція, яка полягає в використанні для розрахунку

рентабельності показника чистого прибутку [4]. Однак економічний аналіз за визначенням має оцінювати вплив різних факторів на досліджуваний показник не тільки в сукупності, але й окремо. Якщо ж застосовувати фактор чистого прибутку, то слід мати на увазі, що як фактори нижчого порядку він включає:

- вирахування суми податку на прибуток та інших обов'язкових платежів до бюджету, тобто фактор податкової політики держави;

- алгебраїчний доданок від сальдо надзвичайних доходів і витрат, що спотворює картину нормальної господарської діяльності (прибутково працююче підприємство не перестане бути таким в аналізованому періоді, якщо, наприклад, у кінці року втрачено один із дорогих активів через форс-мажорні обставини).

Виходячи з вищесказаного, для того щоб визначити вплив різних чинників, які як належать, так і безпосередньо не належать до оцінки ефективності діяльності, слід використовувати у чисельнику валовий прибуток, прибуток від операційної діяльності, прибуток до оподаткування, прибуток від звичайної діяльності, чистий прибуток.

Щодо знаменника, то загалом усі показники рентабельності за своєю структурою можна розділити на три групи: витратні показники рентабельності, які характеризують дохідність понесених витрат; ресурсні показники рентабельності, які визначаються як відношення чистого прибутку, прибутку від звичайної діяльності до оподаткування до вартості активів (капіталу) або їх складників; дохідні показники рентабельності, які розраховуються як відношення валового прибутку, прибутку від операційної діяльності, чистого прибутку до чистого доходу від реалізації [4].

Класифікація показників рентабельності підприємства, що розраховані на базі величини прибутку, може бути здійснена за різними кваліфікаційними ознаками, зокрема за критерієм часу виділяють моментні, статистичні та динамічні показники рентабельності; за критерієм ресурсів, що витрачаються, – застосовані та споживчі ресурси, активи підприємства; за критерієм результату враховується загальний, оподатковуваний та чистий прибуток підприємства; за критерієм узагальнення показників виділяють узагальнюючі, локальні та часткові показники; показники можуть бути такими, що враховують та не враховують інфляційні процеси в економіці.

Тобто залежно від аналізованого періоду показники можуть бути моментні, статичні та динамічні. За критерієм узагальнення вони можуть як характеризувати ефективність усієї роботи підприємства як системи, так і характеризувати якість роботи окремої структурної частини підприємства.

У разі наявності в економіці країни значних інфляційних процесів, зокрема таких, що спостерігаються зараз, виникає потреба в кори-

гуванні визначеного в нормативному порядку номінального прибутку на індекс зміни цін відповідного періоду. У результаті такого коригування отримують реальний прибуток, величина якого використовується для адекватного оцінювання динаміки результатів діяльності протягом кількох років.

Загалом у систему показників рентабельності найчастіше включають рентабельність активів (майна), рентабельність власного капіталу, рентабельність реалізації продукції, рентабельність інвестованого капіталу, рентабельність виробництва, фондорентабельність, рентабельність поточних витрат.

Рентабельність реалізації характеризує дохідність основної діяльності підприємства. Менеджер використовує цей показник для контролю над взаємозв'язком між цінами, кількістю товару, що реалізується, витратами виробництва і реалізацією продукції.

У практиці українських підприємств найбільш поширеним є показник рівня рентабельності, що обчислюється як відношення прибутку до повної собівартості реалізованої продукції. Цей показник показує, скільки на кожну витрачену у господарстві гривню або іншу грошову одиницю отримано прибутку.

Рівень загальної рентабельності основних засобів – один із найбільш узагальнюючих показників виробничо-господарської та фінансової діяльності, який розраховується відношенням чистого прибутку підприємства до величини середньорічної вартості основних засобів підприємства.

Часом менеджменту підприємства важливо оцінити не лише ефективність виробничо-господарської та фінансової, а й маркетингової діяльності. Для цього пропонується використовувати показник рентабельності маркетингових витрат, який обраховується відношенням зниженої на вартість інвестицій у маркетинг та витрат на реалізацію величини валового прибутку до загальної величини інвестицій у маркетинг з урахуванням також суми витрат на реалізацію продукції.

Узагальнюючим показником прибутковості прийнято вважати рентабельність капіталу, за яким можна визначити рівень віддачі коштів акціонерів. Рентабельність активів, своєю чергою, є складником та відображає ефективність внутрішньої політики менеджменту з точки зору доходів та витрат.

Показником ефективності інвестування коштів у звичайні акції підприємства, інших внесків власників до його статутного капіталу є чиста рентабельність власного капіталу.

Крім звичайних відносних показників рентабельності, можна застосовувати і специфічні моделі оцінки рентабельності. Наприклад, модель Дюпон має вигляд [5]:

$$P_{ВК} = \frac{ЧП}{ВР} \times \frac{ВР}{А} \cdot \frac{А}{ВК}, \quad (1)$$

де РВК – рентабельність власного капіталу;

ЧП – чистий прибуток;
А – активи підприємства;
ВР – виручка від реалізації;
ВК – власний капітал.

Із представленої моделі видно, що рентабельність власного капіталу залежить від трьох чинників: рентабельності продажів, оборотності активів і структури авансованого капіталу. Значимість виділених факторів пояснюється тим, що вони в певному сенсі узагальнюють усі сторони фінансово-господарської діяльності підприємства, його статичну і динаміку.

Тобто загалом існує значна кількість показників, які можуть застосовуватися в процесі оцінки економічної ефективності діяльності підприємства за критерієм його прибутковості.

Висновки. Програмування – це один із найголовніших інструментів управління сільськогосподарським підприємством, що прогнозує та є передумовою для ефективного функціонування бізнес-системи в майбутньому. Ефективна програма сільськогосподарського підприємства задає напрям ефективного використання активів та наявних засобів і дає змогу використовувати процес програмування для успішного управління діяльністю.

Перспективними та пріоритетними напрямами вдосконалення діяльності сільськогосподарських підприємств повинні стати такі заходи:

– процес управління та програмування діяльності підприємств сільського господарства повинен бути обов'язковим, системним, урахувати нагальні потреби економіки у продукції сільськогосподарських підприємств за видами;

– процес програмування необхідно здійснювати на базі реальної системи нормативів та норм з урахуванням суб'єктивних чинників здійснення сільськогосподарської діяльності

(врожайність ґрунтів, кліматичні умови, кормової та селекційної бази тощо);

– створення на сучасних середніх та великих сільськогосподарських підприємствах відділів із розроблення програм діяльності та організація постійного контролю над їх реалізацією;

– підвищення кваліфікаційного рівня працівників, як займаються програмуванням.

У кінцевому підсумку перераховані заходи повинні бути спрямовані на вирішення стратегічних цілей розвитку сільськогосподарських підприємств, а саме: випуск оптимальної за видами та кількістю конкурентоспроможної продукції сільського господарства, розширення можливостей її реалізації, отримання максимального прибутку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Артикульний Л.О. Річний план економічного і соціального розвитку сільськогосподарського підприємства / Л.О. Артикульний, В.М. Нелеп, М.І. Сидоренко. – К. : Урожай, 2012. – 230 с.
2. Горемыкин В.А. Планирование на предприятии / В.А. Горемыкин, Э.Р. Бугулов, А.Ю. Богомолов. – М. : Филинь, 2009. – 193 с.
3. Гук М.М. Планування сільськогосподарського виробництва / М.М. Гук. – К. : Урожай, 2007. – 278 с.
4. Коваленко Ю.С. Удосконалення планово-економічної роботи в сільськогосподарських підприємствах / Ю.С. Коваленко, М.Д. Кошляк. – К. : ІАЕ УААН, 2008. – 84 с.
5. Коновал І.А. Програмування діяльності в АПК : [навч. посіб.] / І.А. Коновал. – К. : НІЧ ЛАВА, 2010. – 135 с.
6. Методичні рекомендації по складанню бізнес-плану розвитку сільськогосподарського підприємства. – К. : Мінагрополітики України АПК, 2007. – 260 с.
7. Нелеп В.М. Перспективне планування в сільськогосподарських підприємствах / В.М. Нелеп, М.І. Сидоренко. – К. : Урожай, 2010. – 232 с.